

Prostor kot konstitutivni element kanadske imaginacije in njenih retoričnih ubeseditev

Marcello Potocco

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 4, SI-6000 Koper
marcello.potocco@guest.arnes.si

Članek obravnava razumevanje prostora v kanadskem nacionalnem mitu. Po kratki analizi dveh tipičnih ubeseditev razmerja med prostorom in njegovimi retoričnimi ekvivalenti (pri pesnikih J. Newlovu in E. J. Prattu) avtor kritično analizira vlogo prostora v kanadskem imaginariju, kot so ga s svojimi ubeseditvami ustvarili zlasti E. J. Pratt, N. Frye in M. Atwood, pa tudi očitke, ki so jih tovrstnemu imaginariju delno upravičeno namenili pretežno poststrukturalistični literarni teoretiki.

Ključne besede: literatura in prostor / kanadska književnost / nacionalna mitologija / kulturna identiteta / kulturni imaginarij / severna meja / Frye, Northrop

V pričujočem prispevku želim prikazati vzroke, zakaj je prostor postal eden glavnih elementov kanadskega nacionalnega imaginarija in njegovih retoričnih ubeseditev, a tudi dileme, ki jih je sprožala redukcija kanadskega imaginarija zgolj na razsežnost prostora.

Izraz »nacionalni« je v kanadskem primeru sicer zavajajoč, saj se je že pred politično utemeljenim projektom večkulturnosti o kanadskem narodu govorilo kot o dvojezičnem in dvokulturnem narodu (prim. Dunton in Couture; Behiels; Massey; Schoeck 77–78 idr.). Ker nacionalnosti ni bilo možno nasloniti na kriterij enovitega skupnega jezika, zaradi velikosti prostora pa prav tako ne na teritorialno razsežnost (*ius soli*), Barry Cameron kanadski narod dojema kot lingvistično in geografsko razdrobljen, kar po njegovem mnenju zavira razvoj skupnega simbolnega sistema (112). Obenem kanadski simbolni sistem prav zaradi dvokulturnosti ni mogel biti utemeljen v reprezentativnih zgodovinskih figurah in dogodkih, saj so bili ti podvrženi različnim interpretacijam obeh t. i. utemeljiteljskih govornih skupnosti in večinoma problematični za francosko govorilno skupnost. Še zlasti to velja za kvebeško bitko l. 1759, ki je pogosto razumljena kot začetek britanske ekspanzije nad francoskim ozemljem (Potocco, »Večkulturnost« idr.). Kako problematična je bila skupna zgo-

dovina, najbolje kaže pesnitev *Brébeuf and his Brethren* Edwina Johna Pratta (1882–1964), kjer Pratt, sledeč delovanju jezuitov kot »velikemu dejanju nacionalne drame« (Pontuale 64), posebej poudarja dejstvo, da je glavni junak Jean de Brébeuf potomec normanskega plemstva, kar omogoča identifikacijo ne le francoski, marveč tudi angleško govoreči skupnosti in mu šele tako daje status pravega nacionalnega junaka.

Ob odsotnosti ustreznih zgodovinskih figur Pratt že v tej pesnitvi veliko večjo pozornost posveča prostorski razsežnosti. Pri tem staroselce razume kot podaljšek surove narave, s čimer združuje francoski kolonizatorski diskurz, ki je staroselce prikazoval kot barbarskega drugega, z uveljavljenim diskurzom v angleški govorni skupnosti, ki je tudi naravo, tj. prostor razmeroma dosledno prikazoval kot sovražnega drugega (Potocco, »Večkulturnost« 268–273; New 1–22). Prav ta diskurz je po letu 1943, vse do osemdesetih let 20. stoletja, postal osrednji interpretativni ključ kanadskega imaginarija – in čeprav je po letu 1976 doživljal nekatere upravičene kritike, je v literarnem kanonu zaznaven dovolj obsežen niz avtorjev, ki svojo literarno imaginacijo utemeljujejo v odnosu do prostora. Zato je težko zanikati, da je koncept prostorskega bistveno zaznamoval kanadsko literarno in kulturno samozaznavanje. Hkrati je težko zanikati tudi, da je standardni imaginarij surovega prostora nastal kot posledica predstav v besedilih nekaterih najpomembnejših kanadskih pesnikov ter pisateljev predvsem – vendar ne izključno – s preloma 19. v 20. stoletje in iz prve polovice 20. stoletja. Izhajajoč iz dveh najznačilnejših primerov bom skušal pokazati osnovne značilnosti retorične obravnave prostora, zlasti dileme, ki jih je sprožalo pogosto nekritično privzemanje prostorskih konceptov pri najznačilnejših predstavnikih tako v literaturi kot tudi v pretežno angleški kanadski literarni zgodovini.

Izolacija, divjina, neprijaznost in mit o gradnji železnice

V drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja je eden najznačilnejših pesnikov povojnih generacij John Newlove (1938–2003) izdal zbirki *Moving in Alone* (1965) ter *Black Night Window* (1968). Posebej v ciklu *The Pride* (Ponos) iz zbirke *Black Night Window* so Newlovovi generacijski kolegi, pesniki in kritiki, najpogosteje izpostavljali temo nacionalne in regionalne identifikacije, predvsem pa prostor kot enega glavnih toposov njegove poezije (Barbour 292; Atwood, *Survival* 103–104; Atwood, »How Do I Get Out« 68; Bartley 23). E. F. Dyck opozarja, da Newlove topos prerije uporablja kot konstitutivni element, ki definira njegove pesmi (69–91), pa tudi kanadsko kulturno identiteto na sploh.

Raba toposa prostora pri Newlovu ni vselej enaka, vendar lahko v njegovih pesemskih ciklih zasledimo nekatere značilne skupne poteze, ki jih najboljše ilustrira nekaj primerov iz zbirke *Black Night Window*. V ciklu *The Pride* naletimo na sledečo ubeseditev:

image – of a desolate country,
a long way between fires,
unfound lakes, mirages, cold rocks,
and lone men going thorough it

(Newlove 86, v. 18–21)

The country moves on;
there are orchards in the interior,
the mountain passes
are broken, the foothills
covered with cattle and fences,
and the fading hills covered;

but the plains are bare
not barren

(Newlove 89, v. 1–8)

Podoben je opis pokrajine v ciklu *Samuel Hearne in Wintertime*:

Samuel Hearne did more
in the land (like all the rest

full of rocks and hilly country [...] with larch and birch) than endure.

The Indians killed twelve deer.
It was impossible to describe
the intenseness of the cold.

(Newlove 80, v. 1–17)

Atributom samotne, mrzle in vseobsegajoče prerije, ki so, kot bomo videli, najznačilnejši elementi kanadskega prostorskega imaginarija, se v tem zadnjem primeru pridruži percepcija okolja, ki terja skrajno zmožnost človekove vzdržljivosti. V obeh ciklih je podoba prerije vredna pozornosti predvsem zato, ker kaže na poseben odnos med ubesedovalno formo in zaznavo objekta. V ciklu *Samuel Hearne in Wintertime* je zaznava narave posredovana prek dvojnega ubeseditvenega filtra, in sicer kot deloma palimpsestni govor subjekta, ki razmišlja in piše pesem o že obstoječem govoru: tj.

o zapiskih raziskovalca in trgovca s kožuhovino Samuela Hearn. Cikel *The Pride* pa je, na drugi strani, sestavljen kot niz antropološkim podobnih zapisov o staroselcih, za katere prav tako velja, da jih govorec privzema iz bolj ali manj zakritih palimpsestnih virov. Cikel v celoto družiti retorična figura, povezana s prostorom. Leksem »podoba« (»image«), ki se v pesmih pojavi večkrat, je kot sinekdoha uporabljen sprva kot izraz za senzorično zaznavo pogleda (kar je razvidno iz prvega od zgoraj navedenih primerov), nato pa kot izraz za pesniško, retorično podobo, s pomočjo katere želi subjekt zaznavano vključiti v celoto svoje poezije (podrobneje gl. Dyck 89 idr.).

Dyck ugotavlja, da je večina Newlovovih pesmi o prostoru utemeljena v retoričnem binarizmu »pesnik, pretija« (74–75), tj. na vzporejanju prostora in njegove retorične ubeseditve. Ta binarizem je moč zaznati tudi v zbirki *Moving in Alone* in še posebej v pesmi *East From the Mountains*, ki je zanimiva še spriči nekega drugega razloga. Namesto za Newlova pogostejše povezave prostora z motivom staroselcev je namreč vanjo vključen topos železnice, s pomočjo katerega je pokrajina zapisana kot del procesa, ki se vrši v subjektovi percepciji (Henderson 17–18, 20):

The single, faltering, tenuous line of melody
 displayed by a thin man's lungs
 unsurely, halting in the winter air ...
 Outside
 everything is gone; the white
 sheer land answers no questions,
 but only exists ...
 to listen to the high-pitched wind
 in winter removes the idea of hills,
 makes clear the real geometry
 of the land: east from the mountains
 and east to the giant lakes and the river
 no single distinction to ruin
 the total wholeness of sweep
 of the earth
 following the tentative line
 of a gully {the verse, the geometry, the wind} becomes lost at last
 as in Qu'Apelle; following
 the tentative line of the railway,
 it gathers together and disappears;
 the perspective is textbook,
 the rare protuberance never in mind ...

(Newlove 30, v. 1–22)

S prvim verzom »ena sama, obotavljiva, nežna črta napeva« je uvedena za Newlova značilna retorična transformacija, ki črto/verz pesmi (*line*)

spremeni v geometrijske linije pokrajine, ki se ponuja v pogled.¹ Toda subjekt ne zaznava le hribov, širjav in razdalj, ampak sledi predvsem liniji železniških tirov. Upovedujoči pogled, ki je poenačen z linijo vetra (in pesnikove/pevčeve) sape, je usmerjen od Skalnega gorovja proti vzhodni (atlantski) obali: sicer v nasprotni smeri, vendar v enaki črti (liniji), kot je zaznamovala gradnjo Kanadske pacifiške železnice. Železnica je imela v kanadski imaginaciji vse od konca 19. stoletja naprej status nacionalnega simbola, k čemur sta najbolj pripomogla dva dejavnika: težavnost gradnje spričo neprehodne pokrajine ter dejstvo, da je bila gradnja železnice cena, ki jo je pogojevala tedaj samostojna Britanska Kolumbija za vstop v prvo kanadsko politično tvorbo, t. i. *Dominijon Kanada* oziroma *Kanadsko konfederacijo* (1867).

Železnica se pojavlja v skoraj vseh Newlovovih najpomembnejših pesmih, v katerih so v ospredju prostor, prerija in pesnik. A kot eksplicitni nacionalni simbol se je najznačilneje izrazila več kot desetletje prej, v pesnitvi E. J. Pratta *Towards the Last Spike* (1951). Obe obravnavi, Newlova in Prattova, izhajata iz istega imaginativnega jedra. Za razliko od Newlova Pratt heroičnost gradnje čezcelinske železnice tematizira v obliki, ki jo je Dorothy Livesay označila kot dokumentarno pesnitev, tj. kot pesnitev, ki temelji na izpričanem dogajanju in se izogiba eksplicitnim fikcijskim vložkom (gl. Archer). Tudi zato je Prattov prikaz železnice drugačen od tistega pri njegovih predhodnikih, ki so transportno sredstvo pred tem bodisi spregledali bodisi obravnavali kot urbano tehnološko motnjo sredi ruralne pokrajine oziroma kot motnjo v odnosu do svojega primarnega individualnega odziva na naravo. V nasprotju s tem Pratt železnico razume kot skupnostni projekt: narod in železnica sta izenačena v naporu gradnje, ki ga ponazarjata na eni strani premier John A. Macdonald kot glava skupnosti ter na drugi vodja konstrukcijskih enot na terenu William Van Horne (Flynn 84–89). Zato železnica ni kontrast naravi, ampak »partner« pri udejanjenju kolektivnega odnosa do prostora, kar jo postavlja v središče skupnostne mitske imaginacije.

Tudi pri Prattu lahko govorimo o dveh vzporednih nivojih obvladovanja prostora. Nacionalni boj je prikazan kot boj retorične zmožnosti v parlamentarnih razpravah ter kot napor v premagovanju fizičnega, geografskega terena. Jezik je v pesnitvi povzdignjen na raven sredstva, s katerim se lahko sporazumevata vzhod in zahod. Ob fizični odsotnosti osrednje figure predsednika Johna A. Macdonalda je jezik med pogajanjmi njegovo edino sredstvo prepričevanja oddaljene Britanske Kolumbije, naj se pridruži kanadski konfederaciji. S tem jezik in železnica – kot za pridružitvev obljubljen kompenzacija – postaneta enakovredno sredstvo komunikacije prek celine, toda v ospredju je po drugi strani podoba tega istega prostora, celine, ki jo zaznamujeta »brutalnost, preproščina, nevednost in tišina« (Stevens

37). Središčni simbol pesnitve je kuščar, s katerim je poenačen Kanadski ščit in s katerim naj bi bralec poistovetil svoje izkustvo narave:

On the North Shore a reptile lay asleep --
A hybrid that the myths might have conceived,
But not delivered, as progenitor
Of crawling, gliding things upon the earth.
She lay snug in the folds of a huge boa
Whose tail had covered Labrador and swished
Atlantic tides, whose body coiled itself
Around the Hudson Bay, then curled up north
Through Manitoba and Saskatchewan
To Great Slave Lake. In continental reach
The neck went past the Great Bear Lake until
Its head was hidden in the Arctic Seas.
This folded reptile was asleep or dead:
So motionless, she seemed stone dead -- just seemed:
She was too old for death, too old for life

(Pratt, *Complete poems 2* 228, v. 870–884)

Močno poetična podoba »lovrencijskega kuščarja« – ki se ji kasneje pridružijo podobno poetične podobe Skalnega gorovja – se naslanja na vse tiste attribute, ki naj bi kanadskega bralca interpelirali v centralno mitosko strukturo o naravi kot točki srečanja z drugim: še posebej kaže njeno brezbrizno brutalnost, ki sicer aktivno ne nasprotuje človeku, mu pa je nevarna z neodzivnostjo, ker se ne zmeni za človeško raso in ima ravno zato potencial, da ga uniči (gl. Pratt, *Complete poems 2* 227–232). Boj inženirja Van Horna in delavcev s to pošastjo in z »morjem gora«, ki sta oba hkrati tipični mitološki podobi,² pri Prattu postane ena od možnosti soočenja z drugim, ki ga kljub eksistencialni grozi dojema kot objekt podrejanja. Pri tem Catherine McKinnon Pfaff opozarja, da sta obe podobi uspešni predvsem zato, ker ustrezata predstavam, ki jih ima oziroma jih je imel o svoji deželi tipičen kanadski bralec, celo tisti, »ki Skalno gorovje pozna samo s kuhinjskega koledarja« (53–54).

Dvojnost retoričnega obvladovanja celine (z obvladovanjem parlamentarnih razprav in komunikacije med centrom in Britansko Kolumbijo) ter geografskega prostora, ki je opisan kot zahteven, indiferenten in obsežen, se zrcali v neki drugi dvojnosti, ki jo je kasneje ubesedil Northrop Frye. Po Fryevem mnenju se kanadska identiteta vzpostavlja na sečišču dveh celinskih osi, od katerih os vzhod-zahod predstavlja heroično tradicijo, ki ji gradnja železnice pomeni simbol politične enovitosti ter tipični projekt (nereflektirane) nacionalne heroičnosti, druga os, jug – sever, pa pomeni trk novoameriške liberalne in staroevropske rojalistične tradicije, iz katerega naj bi po

večini izhajale temeljne značilnosti kanadske kulturne identifikacije še zlasti v odnosu do prostora in narave (»Conclusion« 824–830; prim. *The Bush; The stubborn*). Če vzhodno-zahodna os predstavlja težnjo k premagovanju prostora, naj bi južno-severna os pomenila eksistencialno grozo pred njim.

Literarna vs. kulturna kritika in »prostorski mit«

Prattova obravnava prostora je bila verjetno eden najpomembnejših vplivov na (samo)opredeljevanje kanadske identifikacije. Kot opazuje Sandra Djwa, lahko v Prattovih opisih narave (ne le v obeh doslej omenjenih pesnitvah) vidimo enega od pglavitnih virov za besedila t. i. mitopoetične in nacionalistične šole tako na področju poezije kot na področju literarne zgodovine (Pratt, *Complete poems 1* xi–xlvii), predvsem za danes znameniti Fryev *Sklep* k *Literarni zgodovini Kanade* (1965). Prattove pesniške podobe, na katere opozarja Djwajeva, dobivajo nadaljevanje v Fryjevih podobah »ogromnega, nepredstavljivega, grozečega in neznanskega fizičnega okolja«, v podobah fizične in psihične »meje«, ki obdaja majhne in izolirane skupnosti, ločene druga od druge in od svojih britanskih ali ameriških kulturnih izvorov (Frye, »Conclusion« 830). Takšne skupnosti, dodaja Frye v *Sklepu*, kažejo posebej močno težnjo h konzervativnosti in samoizolaciji, ki jo Frye imenuje »garnizijska mentaliteta«.

Fryeva omemba meje priključuje v spomin še drugo idejno matriko, ki jo je mogoče uporabiti pri razumevanju standardnega kanadskega imaginativnega odziva do narave, nanjo pa je v zvezi s Fryevim *Sklepom* prvi opozoril Eli Mandel (O 'Grady xl). Gre za teorijo Fredericka Jacksona Turnerja iz leta 1893, ki opisuje ameriško t. i. »zahodno mejo« kot začasno in vselej premakljivo mejo nadzora, ki jo je mogoče preseči ali celo izbrisati (McGregor, »The Frontier« 283). Medtem ko je zahodna meja ločnica, katere preseganje postaja osebni izziv, je kot o njenem nasprotju možno govoriti o severni meji, ki naj bi bila značilna za kanadsko percepcijo odnosa do prostora. Gaile McGregor to drugo, severno mejo opredeli kot ločnico, ki »opredeljuje mejo vzdržljivosti. To je (...) neizbrisljiva ločnica med sabo in drugim,« ki ni kulturno definirana, ampak je pristna eksistencialna meja (»The Frontier« 283; »Case Study«).

Pomenljivo je, da so vse navedene idejne matrike prisotne v literarnih delih ter esejističnih ali literarnozgodovinskih obravnavah vsaj treh avtorjev, tj. pri Prattu, Fryju in Margaret Atwood – ki so najpomembneje sooblikovali tipični kanadski imaginarij v šestdesetih, sedemdesetih in v prvi polovici osemdesetih let 20. stoletja. Prattova poezija in Fryeve kanadistične študije so zaznavne kot neposredni vir za študijo *Preživetje* (*Survival*,

1976), s katero je Atwoodova množično razširila idejo kanadskih reprezentacij okolja kot prostora, ki nenehno ogroža literarne junake, preizkuša njihovo vzdržljivosti in jih nazadnje spreminja v žrtve (Brown, »Critic«; Brown, »The Practice«; Cameron idr.). Grozeče sile, ki ovirajo posameznikovo preživetje in ki jih išče predvsem v neprijazni naravi (neobčutljivi ali neposredno sovražni), Atwoodova razširi tudi na druga motivna področja, posebej na reprezentacije staroselcev, ki jih z redkimi izjemami vse do avtorjev svoje generacije razume kot podaljšek divje, grozeče narave.³ Knjiga Atwoodove je zlasti z metodološko zasnovo – obravnavo literature s pomočjo značilnih tem in položajev žrtve – spodbudila tematološko literarno vedo, ki se je prenesla v številne poljudne spise o literaturi in za katero je značilno, da je kanadski prostor razumela pretežno v okviru sledečih atributov: severna klima, razpotegnjenost pokrajine, nepodredljivost okolja, in iz teh parametrov izhajajoče viktimizacije ali pasivizacije kanadskega posameznika (oziroma literarnih junakov), njegove samoizolacije, previdnosti ipd.⁴ Med najznačilnejša tovrstna dela štejemo študiji D.G. Jonesa *Metulj na skalni* (Butterfly on Rock, 1970) in Johna Mossa *Vzorci izolacije v angleški kanadski literaturi* (Patterns of Isolation in English Canadian Fiction, 1974), pri čemer slednja svoj metodološki zastavek razkriva že z naslovom in že na površinski ravni potrjuje, da so tematološke študije nastajale pod močnim vplivom Fryevih konceptov garnizijske mentalitete, strašljivosti narave, predvsem pa ideje, da obstajajo enovite značilnosti in določljivi imaginarij, s pomočjo katerih je mogoče interpretirati literaturo naroda. Vendar je bila Fryeva misel manj določna in manj specifično usmerjena. »V kanadski poeziji je name najmočnejši vtis naredila groza, ki je zaznavna v odnosu do narave,« zapiše Frye v *Sklepu*, a nadaljuje: »/.../ to ni groza pred nevarnostjo, neugodjem ali celo pred skrivnostnostjo narave, marveč groza v duši pred nečim, kar te stvari predstavljajo« (»Conclusion« 830). Kot navaja McGregorjeva, je groza, o kateri govori Frye, groza pred drugostjo ob soočenju z neznanim prostorom: naravo, staroselci in – po analogiji – tudi pred drugostjo sebe (»The Frontier« 283 isl.). Če fryevsko garnizijsko mentaliteto opredelimo kot tipičen imaginativni odziv na prostor, jo je torej v skladu z opozorili McGregorjeve treba definirati kot miselnost, ki se bodisi izogiba ali pa udomačuje stik s tistim, kar je neznano, ker drugega vselej tolmači kot eksistencialno grožnjo.

O severni meji in garnizijski mentaliteti, ki sta tako (postala) glavni element kanadskega kulturnega mita in imaginarija, bi potemtakem lahko rekli, da sta proizvod imaginativne reakcije na neobvladljiv kanadski prostor. Vendar sta hkrati tudi retorično konstruiran odziv. Atwoodova ju – kljub drugačnim kritikam njenega dela – razume prav na takšen način, ko vso kanadsko literaturo tolmači s pomočjo sistematizacije na štiri glavne

retorične vzorce v literaturi oziroma štiri glavne pozicije žrtve (od spregledovanja do aktivnega zavračanja stanja žrtve) (*Survival* 36–41). Že ob prvih napadih na tematološko literarno vedo je R. M. Brown pokazal, da je »pozicije žrtve« v knjigi Atwoodove možno razumeti kot gramatiko, »ki interpretove pozornosti v resnici ne usmerja v golo, fizično okolje, marveč k strukturam,« povezanim z izkušnjo le-tega (»Critic« 180).

Mit o severni meji in garnizijski mentaliteti se kaže kot retorično konstruiran še z neke druge perspektive. In sicer zato, ker so k njegovi uveljavitvi posebej pripomogle ubeseditve v delih treh že omenjenih avtorjev: Pratta, Atwoodove in zlasti Frya. Fryevsko oblikovani kanadski kulturni mit je prve kritike doživel razmeroma zgodaj, v letih 1976–1978, v naslednjih dvajsetih letih pa se je, kot opozarja Brown, ustvarila »antitematološka ortodoksija«, od katere ni bil dovoljen nikakršen odmik (»The Practice« ods. II). Če zanemarimo obtožbe, da naj bi se kanadska tematološka literarna veda namesto na literaturo osredinjala na družbene, historične in kulturne vzorce, s tem pa naj bi se spreminjala v kulturne študije (Cameron 111–12; Brown, »The Practice« ods. II; Cameron in Dixon idr.), je bil – skladno s porastom poststrukturalističnih in anti-esencialističnih teženj – eden od značilnih očitkov, namenjenih tematologom, ta, da pokrajino in prostor razumejo kot nekaj (vnaprej) danega (Cameron 114), ne pa kot del družbenih in opomenjevalnih procesov in diskurzov.

Šablone pri oblikovanju kanadskega imaginarija in teoretske dileme ob konceptiji prostora

Pravkar navedeni očitek okoljskega determinizma ni bil povsem upravičen, še posebej ne v odnosu do Fryja. Ena od težav kanadistične literarne vede v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja je bila nepripravljenost, da bi se soočila na eni strani s prej prevladujočo tematološko metodo, na drugi strani pa s Fryevimi splošnimi, tj. nekanadističnimi študijami. Odprto vprašanje kanadske nacionalne identitete, ki se je v literarnih in metaliterarnih besedilih pojavljalo od 18. stoletja naprej in bilo izpostavljeno po ustanovitvi Konfederacije ter v času praznovanja njene stoletnice (gl. Daymond in Monkman),⁵ je bistveno vplivalo predvsem na zoženi pogled na Fryjeve teorije, saj je kanadska tematološka literarna veda programatično izpostavljala vprašanje narodne identifikacije. Vendar obstaja vrsta razlik med tematologi in Fryem, zlasti v doslednosti, s katero so tematologi uporabljali koncepte (narodne) enotnosti literature in garnizijske mentalitete, čeprav je Frye pisal samo o »približno imenovani« garnizijski mentaliteti (»Conclusion« 830). Barry Cameron in Michael Dixon sta že v

svojem prvem napadu na tematologe ugotavljala, da so Fryevi privrženci, tj. tematologi zanemarjali liberalni duh Fryjeve splošne teorije (Cameron 114; prim. Cameron in Dixon).

Zdi se, da so bila Fryeva v osnovi prostorska pojmovanja kanadskega utemeljitvenega mita, kot so »kanadski sever«, »zbujanje močne groze« ali »garnizijska mentaliteta« v kasnejši kanadski literarni vedi deležna kritike in zavračanja prav zaradi dveh problematičnih stališč, izhajajočih iz pomanjkljivega razumevanja njegove splošne teorije. Poleg zavračanja v kulturni mit usmerjene analize ob obravnavi literature kot družbene mitologije je bil razlog za dvom v Fryeve opredelitve zlasti spregledovanje Fryeve lastne epistemološke distance do pojmovanja utemeljitvenega mita.⁶ Utemeljiten mit je tudi sam vseskozi razumel kot niz konvencij ali šablon, množičnih odzivov in vlog, ki delujejo kot homogenizacijsko ogrodje in v katere posamezniki investirajo svoje osmišljanje sveta (*The stubborn* 7, 20). Negativni odnos do prostora v kanadskem kulturnem mitu in posledično v znatnem delu literature lahko razumemo šele, če izhajamo iz Fryeve predpostavke, da se je oblikoval iz množičnih odzivov in šablon kanadskih prebivalcev in predvsem priseljencev v različnih fazah naseljevanja in priseljevanja. Te šablone, kot bomo videli, ne podpirajo očitka o okoljskem determinizmu, ki so ga naslavljali na tematološko literarno vedo, češ da naj bi ta kanadska literaturo razumela kot omejeni odziv na okoljski prostor, natančneje: okolje naj bi v razumevanju kanadskih tematologov brez posredniških mehanizmov določalo način literarnega pisanja (gl. Surette).

Kot smo videli, je celo za Atwoodovo mogoče reči, da s sistematizacijo kanadske književnosti v knjigi *Survival* usmerja pozornost na izkušnjo okolja in na način, kako je ta izkušnja opisovana v besedilih, ne pa na okolje samo. John Sutherland tudi Fryev diskurz o nezavedni grozi narave in podzavestni grozi uma razume kot dvojno konstrukcijo: na eni strani geografije in na drugi notranjega sveta – uma (gl. Daymond in Monkman 312 isl.). Prav tako Moss, ki ga ob Jonesu in Atwoodovi prištevamo k najznačilnejšim predstavnikom tematološkega kritištva, zatrjuje, da obstaja konvencija opisa in kontrole nad danim, drugačna od pokrajine (Moss in Hamelin). Ločuje torej prostor kot fizično kategorijo od kulturno opredeljenega prostora kot skupka filtrov, skozi katere beremo dejanski, otipljivi prostor (prim. tudi Cook 290). Nobenega dvoma ni, da sta divjina in severna meja bili dani in opisovani skozi filter konvencije, ne nazadnje Frye poudarja, da o tvorbi kanadske identifikacije lahko govorimo šele od nastanka Konfederacije naprej. Konvencionalni imaginativni odzivi na okolje so izhajali iz raznolike, a hkrati podobne zgodovinske izkušnje treh glavnih skupin, ki so naseljevale ozemlje, predvsem pa so se retorične strategije te identifikacije lahko naslonile le na tiste šablone, ki so že izvorno poudarjale nepričakovan odziv na naravo.

Med prvotnimi britanskimi naseljenci sta bila med najzgodnejšimi pisnimi zapisi kot protovir šablonskih predstav najvplivnejša potopisa angleških trgovcev in raziskovalcev *Travels in Western North Amerika 1784–1812* Davida Thompsona ter *A Journey from Prince of Wales's Fort in Hudson's Bay to the Northern Ocean* Samuela Hearna (gl. D. Thompson; Hearne), ki značilno konvencionalizirata kanadske predstave o naravi. V slednjem, denimo, naletimo na danes znamenito pripoved o uboju eskimske deklice, ki ga zagrešijo Indijanci kot podaljšek naravne brutalne sile v prisotnosti nemočnega »kultiviranega« evropskega človeka. Ta zgodba je postala tipični vir za konstrukcijo predstav o naravi, pa tudi o staroselcih kot sovražnem elementu (New 38 isl.). Tudi v drugih potopisih nad sicer prisotnimi romaniziranimi predstavami o naravi prevlada vtis krutosti. Konvencije, ki jih zasledimo vse od prvih potopisov naprej, izhajajo iz nasprotja med prinesenimi predstavami iz Evrope o novem prostoru ter dejanskim okoljem, na katerega so naseljenci naleteli v prostoru, hkrati s tem in še pomembneje pa iz nasprotja med novim, drugačnim prostorom in prinesenim, podedovanim simbolnim jezikom za opis prostora (L. B. Thompson 166). Trčenje z novim prostorom je francoski zgodovinopisec Pierre Boucher (1622–1717) v svoji *L'histoire véritable et naturelle des moeurs et productions du pays de la Nouvelle-France, vulgairement dite le Canada* opisal takole: »Res je nekaj pretečega v načinu, kako se približuješ tej deželi [...] kajti pogled na Otok Nove Fundlandije [...] in na celino ob vhodu v Zaliv sv. Lovrenca [...] navdihuje grozo in budi namesto želje, da bi v Kanadi živel, vzgib, da bi se ji raje ognil« (Leland 191–92).

Eden najboljših zgodnjih literarnih primerov nasprotja med prinesenimi simbolnimi predstavami in najdenim prostorom je delo *The Rising Village* (1825, 1834) Oliverja Goldsmitha (1794–1861), pranečaka slavnjšega britanskega romanopisca, katerega pesnitev *The Deserted Village* Goldsmith mlajši zrcali. Kanadski Goldsmith v pesnitvi uporabi razsvetljski horizont kultiviranja narave, ki pa se izkaže kot nezadosten. Boj med naturo in kulturo se le na videz konča v prid drugi, vzporedne zgodbe – neuspešni poizkusi kontrole nad naturo pri zdravnikovem delu s pacienti, pri vzpostavljanju šolskega sistema in slednjič v osrednjem ljubezenskem zapletu – po mnenju Geralda Lyncha šele pokažejo Goldsmithovo glavno temo: strah pred nezmožnostjo kontrole in pred vrnitvijo kulture spet v prvinsko kaotično stanje (gl. Lynch). Drugi znameniti primer in nemara najpomembnejša šablona pri oblikovanju imaginarija so zapisi *Roughing It in the Bush* Susanne Moodie (1803–1885) z dvoumnimi, toda značilnimi podobami trka kultiviranih britanskih priseljencev in njihovih podob »matere narave« ali nostalgičnega povelečevanja nekdanje domovine z elementarnimi, divjimi naravnimi silnicami. Pri tem ni nepomembno,

da je status Moodiejeve kot izkustvene šablone utrdila prav Atwoodova s preinterpretacijo naselitvenih zapisov Moodiejeve v svoji zgodnji liriki (*Journals of Susanna Moodie*, 1970) ter seveda v študiji *Survival* (Moodie; prim. E. Thompson idr.).

Kot enega od virov kontrasta med pozitivnimi pričakovanji in negativnim odzivom na dejanski prostor je moč izpostaviti logiko ekonomskega progresivizma in merkantilizma, s katerim je bila podložena kolonizacija Kanade (gl. Mazoff): predvsem je bila Kanada dolgo razumljena kot obljuba severozahodnega prehoda, ki se ni uresničila. Zato je, nasprotno, vzniknil imaginarij jalove dežele, ki jo je v dobro britanskega imperija mogoče izrabiti za trgovino (s kožuhovino), ni pa je mogoče tako kot ZDA posvojiti in naseliti. Komplementarna podoba za skupni imaginarij, ki je kanadski izkustveni horizont ločeval od tistega v Združenih državah, je rasla iz odzivov prebeglih lojalistov, ki so se po ameriški revoluciji zatekli v Kanado. Denis Duffy opozarja na prenos travme in občutka nepravilnosti ob emigraciji iz ZDA na izkustvo novo naseljenega prostora (13–18); McGregorjeva izpostavlja, da so se ameriški puritanski priseljenci poistovetili z izraelskim eksodusom, ki je bil razumljen kot preizkus lojalnosti (do Velike Britanije), naselitev novega prostora pa kot poglobitni del tega preizkusa (McGregor, »The Frontier« 276–77), kar je začrtalo jasno ločnico med preizkušanimi naseljenci in divjim, neobčutljivim okoljem. Uporaba bibličnih vzporednic, zlasti ideja »preizkušnje«, je bila temelj, ki je omogočil tako pozitiven kot negativen odziv na novi prostor. Spričo te izkušnje je po mnenju McGregorjeve namesto ameriškega transcendentalizma v kanadski literaturi prevladal vpliv angleške romantike; namesto liberalistične vizije podjarmljenja narave pa vizija miroljubnega kultiviranja dežele. Toda ko je ta predstava, podprta z ekonomskim interesom, trčila ob predstavo o dejanskosti prostora, sta iz nje vzniknila podoba krutega, grozečega severa na eni strani in na drugi dodaten zagon h konzervativnosti v organizaciji pomenov v družbi.

Organizacija pomenov

Več kot očitno je torej, da bi bilo nasprotje med prostorom in njegovimi reprezentacijami pretirano razumeti kot materialno determinirano, tako kot so ga razumeli nekateri poststrukturalisti, saj se je od samega začetka udejanjalo kot iz šablonskih odzivov izhajajoča konvencija.⁷ Po drugi strani bi bilo zavajajoče o predstavljenem imaginariju razmišljati kot o edinem možnem imaginativnem odzivu v kanadski literaturi. Upravičena so bila opozorila, da vsi kanadski književniki, zlasti v prvi polovici 19. stoletja,

niso bili v tolikšni meri obremenjeni z naravo in njeno sovražnostjo, kot bi bilo možno sklepati iz Fryjevih izhodišč in kot to zatrjuje Atwoodova (MacDonald). Susanna Moodie, denimo, svojo *Roughing it in the Bush* kljub prevladujočim negativnim odzivom do novega okolja sklene s hvalnico Kanadi (E. Thompson). Tudi iz raziskav, ki se ne distancirajo od tematologov, je razvidno, da so Frye, Atwoodova, Jones in njim podobni avtorji v središče pozornosti postavili omejen izbor kanonskih piscev zlasti iz postkonfederacijskega obdobja (Moodijeva je tu izjema), med katerimi je na najpomembnejše, tj. na Archibalda Lampmana, Charlesa G.D. Robertsa (1860–1943), Willama W. Campbella (1860–1918) in zlasti na Pratta, bistveno vplival pozen in dvoumen sprejem Darwinove evolucijske teorije (gl. npr. Djwa; Reimer idr.).

Predvsem ne smemo spregledati že omenjenega dejstva, da se je prostorski imaginarij oblikoval pretežno na relaciji Pratt – Frye – Atwood. Med temi osrednjimi figurami so obstajale tesne povezave. Frye ni skrival navdušenja nad Prattovim pesništvom, za katerega je – kot večkrat poudarja Djwajeva – mogoče pokazati, da je s specifičnimi podobami neposredno vplivalo na Fryeve definicije v *Sklepu* in že prej v kritiki pesniške antologije *New Provinces* A. J. M. Smitha, za katero je Frye zatrjeval, da ga je šele prepričala o posebnosti kanadske poezije (*The Bush* 129–143). Enako močan vpliv Prattovega pesništva je zaznaven med generacijo pesnikov, ki ji pripada Atwoodova, in pri Atwoodovi, ki je bila Fryjeva študentka, zato ne preseneča vpliv Fryevih teorij nanjo. Obenem so tako Fryev *Sklep* kot večina najvplivnejših tematoloških študij bili objavljeni v času okrepljenega kanadskega nacionalizma, na katerega sta vplivala obeleževanje stoletnice Konfederacije ter vse močnejši ekonomski pritisk Združenih držav Amerike.

Prostorskega imaginarija v kanadski literaturi in literarni zgodovini zato ni možno razumeti kot dokončnega, edino veljavnega. Oblikovan je bil z vrsto retoričnih strategij, izkustvenih odzivov in šablonskih vplivov. Oblikoval se je v obdobju nacionalizma in pretežno v okviru ene od literarnozgodovinskih metodoloških šol. Opozorila, ki so prihajala po letu 1976, da njenih opredelitev ne smemo razumeti kot fiksne podobe kanadskega literarnega kontinuuma, so zato na mestu. A obenem ni na mestu popolna izključitev fryevskega horizonta, ki so jo skušali doseči kritiki tematologov. Prostorski imaginarij, kakršnega so načrtali Frye in tematologi in kakršen je – kot sem skušal ob dveh značilnih primerih pokazati na začetku pričujočega prispevka – razviden v delih dovolj velikega števila kanadskih literatov, ima svoj poseben pomen kot eno od interpretativnih orodij pri raziskavi literature, tako kot to velja za študije kanadskih tematologov na sploh (Brown, »The Practice«).

Uporabljen kot eno od hermenevtičnih izhodišč nam prostorski imaginarij zato lahko nudi primerno oporno točko za razumevanje tistih avtorjev kanadske literature, ki kljub relativizacijam še vedno po večini veljajo za kanonske ustvarjalce.

OPOMBE

¹ Skoraj enako razmerje med zaznavo prostora in njegovo ubeseditvijo v retorični figuri je v zbirki *Black Night Window* značilno vsaj še za cikel *Ride Off Any Horizon*. Uvodni triverzni refren »Ride off any horizon / and let the measure fall / where it may«, ki tu posamične pesmi povezuje v celoto, se hkrati nanaša na pesniški ritem (measure), katerega zaključek (horizont) je konec verza, in na predstavo fizičnega obzorja. Toda reprezentacija prostora je v tem ciklu že nekoliko kompleksnejša, saj ob podobi vseobsegajoče prerie obenem kaže tudi na njeno zaključenost in še zlasti na človekovo zaprtost v prostor. Tako percepcija prostora kot njen retorični ekvivalent, pesniška forma, sta tu hkrati fluidna in fiksna:

Their eyes are fixed as far as
they can see beyond each other -

to the concrete horizon, definite,
tall against the mountains,
stopping vision visibly.

(Newlove 65, v. 15–19)

² Glede na simboliko pošasti in morja ne preseneča, da Frye to podobo primerja z Leviatanom in Behemotom oziroma s kitom, ki požre Jona; vsekakor gre za mitično podobo kaosa in njegovega obvladovanja.

³ Podrobnejša analiza kaže, da je obravnava staroselcev v kanadski literaturi kompleksnejša, res pa je, da se v njej zrcalijo strah pred etničnim drugim, predvsem pa dve iz evropskega razsvetljenstva prineseni reprezentaciji: Indijancev kot barbarov in Indijancev kot plemenitih divjakov (kot poseben podtip slednje pa še reprezentacije indijanske ženske kot erotične skušnjave). Prav tako je res, da so v letih pred 1950 bile pogostejše reprezentacije Indijancev kot barbarov, najznamenitejša med njimi je prav Prattova pesnitev *Brèbéneuf and his Brethrens* (prim. Potocco, »Večkulturnost«; New; Goldie).

⁴ Seveda tudi med literarnozgodovinskimi obravnavami tematološke šole niso obstajale zgolj tovrstne obravnave, pa tudi tovrstne obravnave so morale priznati izjeme v kanadski literaturi – že zmago nad prostorom v Prattovi *Towards the Last Spike*, ki je resda opisana antiklimaktično –, še posebej zato, ker sta v kanadski literaturi najkasneje po letu 1960 jasno zaznavna precej drugačna karakterizacija kanadskega človeka in bistveno nevtralnije opisanje prostora, pri čemer interes za neposredno obravnavo slednjega tudi stopi v ozadje.

⁵ Frye je dileme o kanadski identiteti in njenem (ne)obstoju, denimo, izrazil l. 1943 ob recenziji antologije kanadske poezije *New provinces*, ki jo je sestavil A. J. M. Smith, rekoč, da ga je šele Smithova antologija prepričala, da obstaja skupno jedro kanadskega kanona z značilnim kanadskim duhom.

⁶ Prav Fryeva splošna teorija je tista, ki kaže zanimanje za splošne vzorce v genezi (neke) literature, saj njeno strukturo obravnava v primerjavi s strukturo mita, ki je lahko, ni pa nujno utemeljitveni mit dežele ali naroda. Prepričanje o imaginaciji kot o dejavniku poenotenja, utemeljenem v simbolni logiki, podlaga tudi njegovo razumevanje kanadskega ima-

ginarnega. Pri tem se v marsičem približa teoriji imaginarnega pri Corneliusu Castoriadis in Wolfgangu Iserju (gl. Castoriadis; Iser), s katerim ga družijo tudi podobnost v opredelitvi razmerja med znotraj- in zunajbesedilno plastjo literarnih del (Iser 225–26). Tudi Frye daje podlago za razumevanje dveh vrst besedil: tistih, katerih deskriptivni jezik usmerja bralčevo pozornost navzven, v zunajbesedilni svet, ter tistih, katerih metaforični jezik bralčevo pozornost usmerja v besedilno stukturo in v njene interakcije (*Anatomy* 74–75; *The great code* 61–62). Pojma centripetalne in centrifugalne silnice, ki bralčevo branje usmerja k preverjanju pomenov v zunajbesedilnem svetu, nista prisotna le v *Anatomiji kritičstva* (*Anatomy* 5, 74, 76), marveč podlagata tudi Fryeve kanadistične posege. V *Sklepu* Frye opisuje velik del dotlej nastale kanadske literature kot književnost, ki preverja svoje pomene v zunajbesedilni realnosti, tj. kot književnost, ki »močno poudarja konceptualno in argumentativno [in deskriptivno] rabo jezika« (»Conclusion« 836). Po Iserjevem mnenju se takšen tip imaginarnega ne udejavanja v fiktivni igri dvojnostne strukture, marveč ima težnjo po delovanju v družbeno imaginarnem (prim. Potocco, »Imaginarno kot izvor; Potocco, »Literatura, ideološkost« 67–71). V *Sklepu* Frye takšen tip besedil opiše kot literaturo, ki bralca spodbuja, da »ohranja privajene družbene odzive«, namesto da bi zbujala avtonomen fiktivni svet (»Conclusion« 838). Izhajajoč iz zgornjih stališč Frye velik del kanadske književnosti označuje kot pomanjkljivo. Kritika – če ta njegova stališča razumemo kot vrednostno sodbo – je posledica prepričanja, da naj bi književnost kot fiktivna struktura z metaforičnim jezikom »privzela sebi lastno obliko«, namesto da z opisovanjem zunajbesedilnih povezav, tem in zgodb pripada odgovarjajoči mitologiji, ki jo ustvarja družba (»Conclusion« 836, 842). A Fryev interes je osredinjen prav na genezo mita, sledljivo v »nepopolni« kanadski književnosti, ki ponuja možnost za raziskovanje strukture družbenega mita (gl. npr. »Conclusion« 821). »Za tvorstvo literaturo,« opozarja Frye, »je treba znatno razširiti pojmovanja, kaj sploh je književnost, in tako »jo je treba v večji meri analizirati kot del kanadskega življenja, ne pa kot del avtonomnega sveta literature« (»Conclusion« 822). Takšna širitev analize literarnega je seveda uporabno orodje samo in predvsem takrat, kadar književnost v specifičnem družbenem kontekstu ni bila sposobna ustvariti neposnemovalnih estetskih oblik.

⁷ Frye v *Sklepu* opozarja še na en podoben odziv – na konvencionalne reprezentacije Indijancev, ki so bili tako kot narava tolmačeni s pomočjo nezadostnega horizonta evropskega razsvetljenstva in romantike. Kot zatrjuje tudi Atwoodova, je bila natura Indijancev razumljena kot podaljšek naravne divjine, vendar v reprezentacijah lahko najdemo dvoje nasprotujočih si, podedovanih predstav, ki obe izhajata iz evropskega razsvetljenstva: iz negativnega stereotipa o Indijancih kot barbarih – prisotnega pri Adamu Smithu – in pozitivnega stereotipa, podedovanega zlasti iz misli Jeana Jacquesa Rousseauja, o Indijancih kot o plemenitih divjakih (New; Bentley).

LITERATURA

- Archer, Anne. "The Story of an Affinity: D.G. Jones, Archibald Lampman, and 'Kate These Flowers'". *Canadian Literature* 122-123 (1988): 42–54.
- Atwood, Margaret. "How Do I Get Out of Here: the Poetry of John Newlove". *Open Letter* 2.4 (1973): 59–70.
- — —. "Survival: a thematic guide to Canadian literature". Toronto, Ont.: McClelland & Stewart, 1996.
- Barbour, Douglas. "John Newlove". *Canadian writers and their works: poetry series*. Ur. Robert Lecker, Jack David, & Ellen Quingley. Downsview, ON: ECW Press, 1992. 279–336.
- Bartley, Jan. "Something in Which to Believe for Once: the Poetry of John Newlove". *Open Letter* 2.9 (1974): 19–48.

- Behiels, M.D. "Francophone-Anglophone Relations". *The Canadian Encyclopedia* 16. jun 2011. Splet. 16. jun. 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0003025>.
- Bentley, D.R.M. "Essay 4: Savages and Relics - the Commemoration of Native Peoples in the Nineteenth Century". *Mnemographia Canadensis: Essays on Memory, Community, and Environment in Canada (Volume 1)*. Canadian Poetry: An Electronic Resource. 7. jun 2004. Splet. 3. jun. 2011. http://www.canadianpoetry.ca/architexts/mnemographia_canadensis/essay_4.htm.
- Brown, Russel Morton. "Critic, Culture, Text: Beyond Thematics". *Essays on Canadian Writing* 11 (1978): 151–183.
- . "The Practice and Theory of Canadian Thematic Criticism: A Reconsideration". 70.2 (2001): 653–689.
- Cameron, Barry. "Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature". *Literary history of Canada*. Ur. William New. Toronto: University of Toronto Press, 1990².
- Cameron, Barry, in Michael Dixon. "Mandatory Subversive Manifesto: Canadian Criticism vs. Literary Criticism". *Studies in Canadian Literature / Études en littérature canadienne* 2.2 (1977): n. pag. Splet. 5. jun. 2012. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/view/7862/8919>.
- Castoriadis, Cornelius. *Imaginary Institution of Society*. Cambridge: Polity Press, 1997.
- Cook, Eleanor. "Seeing and Unseeing in the Eye: Canadian literature and the sense of place". *A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*. Ur. David Taras & Beverly Rasporich. Scarborough Ont.: Nelson Canada, 1993². 289–303.
- Daymond, Douglas, in Leslie Monkman, ur. *Towards a Canadian literature: essays, editorials, and manifestos*. Ottawa: Tecumseh Press, 1984.
- Djwa, Sandra. "Introduction". *Complete poems 1*. Ur. Sandra Djwa. Toronto: University of Toronto Press, 1989. xi–xlviii.
- Duffy, Dennis. *Gardens, covenants, exiles: loyalism in the literature of Upper Canada Ontario*. Toronto: University of Toronto Press, 1982.
- Dunton, A. Davidson, in Claude Couture. "Biculturalism". *The Canadian Encyclopedia* 16 jun 2011. Splet. 16. jun. 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0000725>.
- Dyck, E.F. "Place in the Poetry of John Newlove". *Canadian Literature* 122–123 (1989): 69–91.
- Flynn, Kevin. "The Railway in Canadian Poetry". *Canadian Literature* 174 (2002): 70–95.
- Frye, Northrop. *Anatomy of Criticism*. Princeton: Princeton University Press, 1957.
- . "Conclusion". *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*. Ur. Carl F. Klinck. Toronto: University of Toronto Press, 1965. 821–849.
- . "The Bush Garden". [Toronto]: Anansi, 1971.
- . "The Great Code: The Bible and Literature". San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1983.
- . "The Stubborn Structure". London: Methuen, 1974.
- Goldie, Terry. "Semiotic Control: Native Peoples in Canadian Literature in English". *Studies on Canadian literature: introductory and critical essays*. Ur. Arnold Davidson. New York: Modern Language Association of America, 1990. 110–123.
- Hearne, Samuel. *A journey from Prince of Wales 's fort in Hudson Bay to the northern ocean, in the years 1769, 1770, 1771, and 1772*.
- . *New ed.* Toronto: Champlain Society, 1911. Internet Archive. Splet. 14. jun. 2011. <http://www.archive.org/stream/journeyfromprinc00hearuoft#page/n5/mode/2up>.
- Henderson, Brian. "Newlove: Poet of Appearance". *Essays on Canadian Writing* 2 (1975): 9–27.
- Iser, Wolfgang. *The fictive and the imaginary: charting literary anthropology*. Baltimore: J. Hopkins University Press, 1993.

- Jones, Douglas. *Butterfly on rock: a study of themes and images in Canadian literature*. Toronto: University of Toronto Press, 1970.
- Leland, Marine. "Quebec Literature in its American Context". *The Canadian imagination: dimensions of a literary culture*. Ur. David Staines. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977.
- Lynch, Gerald. "Oliver Goldsmith's 'The Rising Village: Controlling Nature'". *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 6 (1980): n. pag. Splet. 3. jun. 2011. <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol06/lynch.htm>
- MacDonald, Mary Lu. "Some Notes on 'The Montreal Literary Scene'". *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 5 (1979): n. pag. Splet. 24. maj. 2011. <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol05/macdonald.htm>.
- Massey, Vincent. "Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences". *Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences 1949-1951*. Library and Archives Canada. 1951. Splet. 14. jun. 2011. <http://www.collectionscanada.gc.ca/massey/h5-400-e.html>.
- Mazoff, C.D. "Strategies of Colonial Legitimation in the Early Canadian Long Poem". *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 36 (1995): n. pag. Splet. 3. jun. 2011. <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol36/mazoff.htm>.
- McGregor, Gaile. "A Case Study in the Construction of Place: Boundary Management as Theme and Strategy in Canadian Art and Life". *Invisible Culture: An Electronic Journal for Visual Culture* 5 (2003): n. pag. Splet. 14. jun. 2011. http://www.rochester.edu/in_visible_culture/Issue_5/McGregor/McGregor.html.
- — —. "The Frontier Anthitesis". *A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*. Ur. David Taras & Beverly Rasporich. Scarborough Ont.: Nelson Canada, 1993².
- McKinnon Pfaff, Catherine. "Pratt's Treatment of History in 'Towards the Last Spike'". *Canadian Literature* 97 (1983): 48–71.
- Moodie, Susanna. *Roughing it in the bush; or, Life in Canada: Moodie, Susanna, 1803-1885*. 1852. Internet Archive. Splet. 17. jun. 2011. <http://www.archive.org/details/roughingit-bush00moodrich>.
- Moss, John. *Patterns of isolation in English Canadian fiction*. Toronto: McClelland and Stewart, 1974.
- Moss, John, in Christine Hamelin. "John Moss: Consciousness as Context, An Interview". *Studies in Canadian Literature*. Text.Serial.Journal. 1 jan 1995. Splet. 14. jun. 2011. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/8216/9273>.
- Newlove, John. *Apology for absence: selected poems 1962-1992*. Erin, ON: Porcupine's Quill, 1993.
- New, William H. *A History of Canadian Literature*. London: Macmillan, 1991.
- O'Grady, Jean. *Northrop Frye on Canada*. Ur. Jean O'Grady & David Staines. University of Toronto Press, 2003.
- Pontuale, Francesco. "Brébeuf: Christian Ideology and Contradiction". *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review* 5 (1992): 73–81.
- Potocco, Marcello. "Imaginaro kot izvor družbenih identifikacij". *Dialogi* (2008): 40–55.
- — —. "Literatura, ideološkost in imaginaro". *Primerjalna književnost* 29 (2006): 65–82.
- — —. "Večkulturnost, garnizijska mentaliteta in kanadski utemeljitveni mit". *Razprave o medkulturnosti* (2010): 261–274.
- Pratt, Edwin J. *Complete poems 1*. Ur. Sandra Djwa. Toronto: University of Toronto Press, 1989.
- — —. *Complete poems 2*. Ur. Sandra Djwa. Toronto: University of Toronto Press, 1989.
- Reimer, Howard James. "Darwinism in Canadian Literature". 1976. Splet. 13. mar. 2013. <http://digitalcommons.mcmaster.ca/opensdissertations/920>

- Schoeck, Richard. "Reflections on Canadian Poetry". *Review of National Literatures* 7 (1975): 77–82.
- Stevens, Peter. "Language and Man in the Poetry of E.J. Pratt". *The E. J. Pratt Symposium*. Ur. Glenn Clever. Ottawa: University of Ottawa Press, 1977. 32–42.
- Surette, Leon. "Here is Us: The Topocentrism of Canadian Literary Criticism". *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 10 (1982): n. pag. Splet. 14. jun. 2011. <http://www.canadianpoetry.ca/cpjr/vol10/surette.htm>.
- Thompson, David. *David Thompson's narrative, 1784-1812*. Ur. Richard Glover. Toronto: Champlain Society, 1962. Splet. 17. jun. 2011. http://link.library.utoronto.ca/champlain/item_record.cfm?Idno=9_96867&lang=eng&query=thompson%20AND%20david&searchtype=Author&startrow=1&Limit=All.
- Thompson, Elisabeth. "Roughing It in the Bush: Patterns of Emigration and Settlement in Susanna Moodie's Poetry". *Canadian Poetry* 40 (1997): n. pag. Splet. 23. mar. 2013. <http://canadianpoetry.org/volumes/vol40/thompson.html>
- Thompson, Lee Briscoe. "Lands Without Ghosts: Canadian and Australian Historical Poetry". *The history and historiography of Commonwealth literature*. Ur. Dieter Riemenschneider. Tübingen: G. Narr, 1983. [167]–175.

Space as a Constitutive Element of Canadian Imagination and Its Rhetorical Articulations

Keywords: literature and space / Canadian literature / national mythology / cultural identity / cultural imaginary / northern frontier / Frye, Northrop

The article is a case study analyzing space as part of the Canadian national myth. Common symbolic imaginary in Canada is in itself problematic due to the lack of historical personalities and events that could be acceptable to both "founding groups" (i.e., English and French). Use of space as one of the main constituents of the national imaginary is thus not surprising. By analyzing the poetry of John Newlove and E. J. Pratt, the author shows that both use the vastness of geographical territory as a means of Canadian cultural identification, but they are also conscious of language/rhetorics as an equivalent of spatial images and even as a means of domination over space. The imagery of Canadian space shows vast, unresponsive, or even actively hostile territory, but above all the landscape that challenges lyrical speakers and their fictive personas to endure. It is true that such is the imagery of the space and of the Canadian cultural myth as described in the famous critical interventions by Northrop Frye and as latter reiterated by Margaret Atwood in her *Survival*. It is also true that Frye's and Atwood's imagery was heavily indebted to Pratt's poetry

and its ambivalent relation to Charles Darwin's theory of evolution: it is possible to demonstrate both the close contacts between Pratt and Frye on the one hand, and Frye and Atwood on the other, as well as the ambivalent influence of Darwin's theory on Pratt and on his predecessors (i.e., Archibald Lampman, Charles G. D. Roberts, and William Wilfred Campbell). Poststructuralist literary critics thus have to some extent rightfully attacked Frygian notions such as "garrison mentality." Nevertheless, Frye never thought of his understanding of the Canadian imaginary as fixed and all-pervading. Even more so, he understood that, as always in the case of the imaginary, Canadian notions of space were co-shaped by symbolic language and stock responses used by different groups when inhabiting new space. The article provides a brief overview of these stock responses and their literary examples, and at the same time it rejects some of the accusations of the poststructuralist critics, especially that of the presumed environmental determinism of the Frygian notions of space.

September 2013